

ASLOLAN DİRENİŞTİR

Beyhan Sunal

Özgür Yazılım-Açık Kaynak pratikleri, bilgisayar programcılığı kadar eskidir. Ancak bir hareket olarak gelişmesi, İnternetin gelişmesiyle daha etkin ve yaygın bir hale geldi. Bilgisayarların yaygınlaşması sonucu, lisanslı programların devreye girmesi ve yazılım kodlarının diğer yazılımcılara ve kullanıcılara kapatılması, yazılım sektörüne gönül verenlerin tepkisini çekti.

1980'li yılların başında Richard Stallman'ın kendi arkadaş çevresinde başlayan özgür yazılım-açık kaynak hareketi bugün yaklaşık 6 milyon insanın fiilen ilgilendiği bir alan. Bilginin insanlığın ortak aklının bir sonucu olduğundan yola çıkarak, yazılım programlarının kodlarının herkes tarafından paylaşılmasının bir zorunluluk, gelişim için bir ön koşul olduğuna inanan özgür yazılımcılar, bilgisayar programlarını **Genel Kamu Lisansı** (GKL) altında lisanslayarak güvence altına aldılar. Buna da Microsoft gibi varoluşunu lisans üzerinde ifade eden firmalara nazire olarak "copyright" yerine "**copyleft**" adını verdiler. Free Software Foundation (Özgür Yazılım Vakfı) tarafından geliştirilen GKL bir yandan yazılım kodlarının kapatılmamasını dolayısıyla bu alanda tekelleşmeyi önlemeye çalışırken bir yandan da yazılımcıların haklarını koruyor. GKL'de **tek yasak, 'yasaklamak'**.

Finlandiyalı yazılım uzmanı Linus Torvalds, 1991 yılında, özgür yazılım hareketinin Microsoft ile hesaplaştığı noktada, somut bir ürünün, Linux adlı yazılımın ortaya çıkmasına neden oldu. Linux, özgür yazılım/açık kaynak hareketinin örgütlülüğünü geliştirmesi ve felsefesini dünyaya duyurması açısından da önemli bir paylaşımdı.**

Linus Torvalds, "hacker"ların motivasyonlarını üç temel kategori ile açıklıyor: "hayatta

kalabilme", "toplumsallaşma" ve "eğlence". Linux yazılımının hayatta kalma motivasyonu ile başladığını anlatan Torvalds, paylaşarak toplumsallaşan ve en sonunda bir eğlenceye dönüşen gelişiminden bahsediyor. Eğlence "hacker"lar için oldukça önemli bir motivasyon. "Tutku," saatler süren çalışmaları, bunların paylaşımından doğan zevki, gelişmenin getirdiği heyecanı ve direnişin keyfini özetliyor. "*Eğlence satrançtır, resimdir ve evreni anlatırken yapılan zihin jimnastiğidir*" diyen Torvalds, bir motivasyon kaynağı olarak paranın tek başına bir anlam taşımadığını, sadece "gerçekten ilgi duyduğumuz şeyleri satın alacak iyi bir takas aracı" olduğunu söylüyor ama ekliyor: "*para hakkında farkına varılması gereken bir şey de hayatta kalmayı satın almanın genelde kolay, fakat toplumsal bağları ve eğlenceyi satın almanın zor olduğudur. Özellikle de büyük 'E' ile, 'Eğlence'yi, yani hayatınızı anlamlandıracak türden olanını.*"

Özgür Yazılım-Açık Kaynak hareketi, amaçlarını böyle mütevazı bir şekilde tanımlayıp, kendilerince "eğlenceli" bir işe imza atarken, aslında dünya çapında bir hareketin de öncüsü oldular. "Hacker"ların tutkusu, tekelleşmeye, emeğin ticarileşmesine, mülkiyet hakları adı altında bir sömürüye dönen lisans

"Hacker", "bilgisayar/sistem şifrelerini kıran, haksız kazanç elde eden ya da bu yolla kişisel çıkar elde eden" olarak bilinen, kapalı kodlarla dünyayı haraca kesen çevrelerin desteklediği tanımla "bilgisayar korsanı" olarak Türkçeleştirilen anlamının aksine, özgür yazılımcılar için "yazılım emekçisi, yazılım konusuna gönül vermiş bilgisayar dahisi" anlamına gelir.

Özgür Yazılım hareketinin gelişimini sağlayan "hacker"lar günlük yaşamın çalışma ve boş zaman olarak bölünmüşlüğüne kökten değiştirirken, emek sömürsüne de geçit vermemeye çalışıyorlar. "Hacker"lar "boş zamanlarında" çalışıyorlar aslında. Bilgisayar programcılığından para kazanıyorlar ama programcılığa iş olarak bakmıyorlar. Daha çok kendini gerçekleştirmenin bir yolu olarak görüyorlar. Bu nedenle de emeklerinin ticarileşmesine karşı çıkıyorlar. Onlar için motivasyon programlarının paylaşılması ve beğenilmesi.

eden" olarak bilinen, kapalı kodlarla dünyayı haraca kesen çevrelerin desteklediği tanımla "bilgisayar korsanı" olarak Türkçeleştirilen anlamının aksine, özgür yazılımcılar için "yazılım emekçisi, yazılım konusuna gönül vermiş bilgisayar dahisi" anlamına gelir. Bir "hacker"ın en büyük kaygısı yazılımının ticari amaçla kullanılmasıdır; çünkü "hacker"lar için programcılık bir tutkudur. "zincirlerinden başka kaybedecek çok şeyi olan" "hacker" için kaybedemeyeceği tek şey programlama (bunu başkalarıyla paylaşma, geliştirme) tutkusudur. 1980'lerden bu yana "hacker"lar bu alanda ciddi direnişler geliştirdiler.

kısıtlamalarına da bir yanıt oldu. İşte bu noktada, özgür yazılım hareketi bir toplumsal harekete dönüştü. Ancak varoluşu ve örgütlenme yapısı, amaçları itibariyle klasik toplumsal hareketlerden ayrılan Özgür Yazılım hareketi sistemle, "sistem içi" bir mücadele geliştirirken, yeni toplumsal hareketlerin de konusu oldu.

Özgür Yazılım, öncelikle kapitalist sisteme karşı topyekün bir alternatif geliştirmeyip, sistem içinde kendine nefes alma alanları yaratmaya çalışan bir hareket. Linus Torvalds'ın deyişiyle "bir gazoz, bir paket kraker ile saatlerce bilgisayar başında oturup yazılım üreten" "hacker"ların temelde kapitalist sistemle bir dertleri yok. En azından politik olarak böyle bir söylemle işe başlamamışlar. "Hacker", "bilgisayar/sistem şifrelerini karan, haksız kazanç elde eden ya da bu yolla kişisel çıkar elde

Bu alandaki en büyük gelişme GKL'nin geliştirilmiş olması. Ticari lisans sistemine bir darbe indiren GKL, bilginin tekelleşmesini ve ticarileşmesini engellerken, Microsoft'un milyarlarca dolarlık gelirlerinin de bir anda erimesine neden oldu. Microsoft'un bu alanda yarattığı tekeli kırmayı başaran özgür yazılımcılar, özellikle Güney Amerika ülkelerinde ve (Almanya, Fransa, Norveç gibi) bazı Avrupa ülkelerinde açık kaynak programcılığının devlet politikası haline gelmesini sağladılar. Böyle bakınca, tüketim toplumunda "hacker"ların direniş ve örgütlenmeye yaklaşımları, bizi yeni toplumsal hareketler bağlamında yeni, farklı temelleri ve motivasyon kaynaklarını incelemeye yöneltiyor. Çünkü bir yandan da Linux ve onun türevleri, yazılımın ticarileşmesine karşı çıkan "hacker"lar için iyi de bir gelir kaynağı.

Burada biraz Hardt ve Negri'nin kulaklarını çınlatıp "maddi olmayan emek" kavramına değinmekte yarar var. Michael Hardt ve Antonio Negri, "Çokluk İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi" adlı çalışmalarında (Hardt - Negri, 2004) maddi olmayan emeği iletişim, duygulanımsal ilişkiler ve bilgilerin üretimi olarak tanımlıyorlar. Daha çok bilişim ve hizmet sektörünü tanımlayan "maddi olmayan emek" tanımı, emeğin ürününün maddi olmadığına vurgu yapan bir içerik taşıyor. "Maddi üretim, toplumsal yaşamın araçlarını üretir" diyen Hardt ve Negri, "maddi olmayan üretimse, toplumsal yaşamın kendisini yaratır" diyorlar (s.162). İşte bu yüzden maddi olmayan emeğin "biyopolitik bir üretim" olduğunu vurguluyorlar: "Yenilikçi ve yaratıcı kapasitelerimiz üretici, yani sermaye üretici emeğimizden büyüktür her zaman için. Bu noktada, biyopolitik üretimin bir yandan ölçülemez olduğunu, zira nicelleştirilip sabit zaman birimlerine dönüştürülemeyeceğini; diğer yandan da sermayenin ondan elde edeceği değerden fazla olduğunu, zira sermayenin asla yaşamın tamamını ele geçiremeyeceğini görürüz." (s.163)

Hardt ve Negri'ye göre maddi olmayan emek, yani yaratıcı ve yenilikçi kapasite, mesai saatleriyle sınırlı bir çalışma değil. Maddi olmayan emek, esneklik ve hareketlilik sağlayan bir yapıya sahip. Üretim için fabrika, işyeri, ofis

vb. bir mekanda belli saatlerde bulunmanıza gerek yok. Bu durum aslında sömürünün alanının, yaşamın tümüne yayılması gibi bir sonuç da doğurur. Bir yandan Fordist üretim tarzı yaşamınızı “iş ve boş zaman” olarak ikiye bölüp, uzun boylu bir yabancılaşmaya neden olurken, bu yapının kırıldığı yerde de sömürünün alanının genişlemesi gündeme gelir.

Ancak Özgür Yazılım hareketinin gelişimini sağlayan “hacker”lar günlük yaşamın çalışma ve boş zaman olarak bölünmüşlüğüne kökten değiştirirken, emek sömürüsüne de geçit vermemeye çalışıyorlar. “Hacker”lar “*boş zamanlarında*” çalışıyorlar aslında. Bilgisayar programcılığından para kazanıyorlar ama programcılığa iş olarak bakmıyorlar. Daha çok kendini gerçekleştirmenin bir yolu olarak görüyorlar. Bu nedenle de emeklerinin ticarileşmesine karşı çıkıyorlar. Onlar için motivasyon programlarının paylaşılması ve beğenilmesi.

Bu yaklaşım, Hardt ve Negri'nin maddi olmayan emeğin üretim yapısını açıklarken kullandıkları “**ağ örgütlenmesi**” tanımını da açıklıyor. İkili, maddi olmayan emek üretiminin dünya ölçeğinde, maddi emek üretimi kadar yaygın olmadığını ama birincisinin “toplumsal yaşamın kendisini üretme kapasitesi” nedeniyle, emek piyasasında belirleyici bir eğilim olduğunu belirtiyorlar. Üretimin örgütlenmesinin “dağınık ağlardaki sayısız ve belirsiz ilişkilere doğru dönüşme eğilimi,” ağ üretiminin başat örgütlenme tarzı olmasına ve bilişim, iletişim ve işbirliğinin üretimin normları haline gelmesine neden oluyor (s.127).

“Hackerlar” da bildiğimiz anlamda, bir çatı altında toplanan, üyelik/aidat vb. yükümlülükleri olan bir örgütlenme içinde değiller. “Hacker”lar daha çok İnternet üzerinden örgütleniyorlar, bu demektir ki genellikle yüz yüze görüşmüyorlar.

Sözgelimi Ian Murdock tarafından geliştirilen Debian topluluğunun dünya üzerinde 1000'den fazla üyesi var. Debian Özgür Yazılım Kurallarına bağlı kalma sözü veren bu “hacker”ların birbirlerini tanıdıkları söylenemez ama ortak amaçları yazılımın geliştirilmesi. Bu anlamda “hacker”ların klasik toplumsal

hareketlerden önemli bir farkı var. Özgür yazılım örgütlenmeleri, örgütün araçsallaştırılması açısından önemli bir yolu, kendi doğallığı içinde katetmişler.

“Hacker”ların örgütlenmeyi araçsallaştırıcı, esnek ve yatay yapılarının, muhalif olmak için yola çıkmayan ama var oluşlarıyla muhalif olan, dolayısıyla pozitif bir karşı çıkış gerçekleştiren tarzlarının Hardt ve Negri'nin literatüre kazandırdığı “çokluk” kavramı çerçevesinde tartışılması da mümkün.

Küreselleşmenin, sömürüyü sınırlar ötesine taşıması, sermayenin uluslararası boyutlarda yeni işbirliği ve ortaklık olanakları yaratması, kendi hiyerarşisini ve kontrol mekanizmalarını küresel düzeye yayarken, kendi karşıtını da oluşturuyor. Aynı olanaklar, yeni bir tür direnişin, ağ örgütlenmeleri yoluyla küreselleşmesine de olanak yaratıyor. “*O halde çokluk da bir ağ olarak kavranabilir: Tüm farkların özgürce ve eşitçe ifade edilebileceği açık ve genişleyici bir ağ, ortak çalışmamız ve yaşamamız için gereken ilişkilene imkânlarını yaratan bir ağ.*” (s.12) Yazarlar, çokluğun, halk kavramından farklılığına değinirken, “*çokluk asla bir tekilliğe ya da tek bir özdeşliğe indirgenemeyecek sayısız içsel farktan müteşekkildir: kültür, ırk, etnik köken, toplumsal cinsiyet ve cinsellik farkları kadar farklı emek biçimlerini, farklı yaşam tarzlarını, farklı dünya görüşlerini, farklı arzuları da kapsar. Çokluk tüm bu tekil farkların çoğulluğudur*” (s.12) diyorlar.

Özgür yazılım deneyiminin “web” üzerinden dünyaya yayıldığını ve tüm bu farklılıkları önemsemeyen, daha da doğrusu birlikte üretim için bu farklılıkları bir zenginlik ve değer olarak programlama diline yansıtan bir yapısı olduğuna dikkati edersek, bu deneyimin yeni çağın direniş biçimlerini anlamamızda anahtar bir rolü olduğunu da görürüz. Çıkar, rekâbet, kâr gibi kavramların karşısına tutku, paylaşım ve eğlence kavramlarını yerleştiren özgür yazılım, ağ üzerinden ortak payda üretiminin başarılı bir örneği olarak incelenmeye değer özellikler taşıyor.

Özgür yazılım deneyiminin “web” üzerinden dünyaya yayıldığını ve tüm bu farklılıkları önemsemeyen, daha da doğrusu birlikte üretim için bu farklılıkları bir zenginlik ve değer olarak programlama diline yansıtan bir yapısı olduğuna dikkati edersek, bu deneyimin yeni çağın direniş biçimlerini anlamamızda anahtar bir rolü olduğunu da görürüz. Çıkar, rekâbet, kâr gibi kavramların karşısına tutku, paylaşım ve eğlence kavramlarını yerleştiren özgür yazılım, ağ üzerinden ortak payda üretiminin başarılı bir örneği olarak incelenmeye değer özellikler taşıyor.

Linux gibi Özgür Yazılım-Açık Kaynak ürünleri, kullanıcıya farklı kolaylıklar sağlıyor. Bilgisayar kullanıcıları, kaynaklar açık olduğu için kendileri ya da onlara destek hizmeti veren yazılımcılar aracılığıyla, programları işlerine yarayacak biçimde kısaltabiliyor ya da değiştirebiliyorlar. Kendi amaçları doğrultusunda kendi programlarına sahip olabiliyorlar. Her şey paket programlar halinde sunulurken bilgisayar gibi “ne idüğü belirsiz, ettiğinden belli ...” olan bir aracın insan üzerinde kurduğu kısıtlamalara da bir yanıt özgür yazılım hareketi.

Kısacası “hacker”lar, mülkiyete, emeğin ticarileşmesine, bilginin tekelleşmesine, örgütlerin amaç haline gelmesine, gündelik yaşamın bölünmüşlüğüne, *ne kadar az bilerseniz o kadar iyi yönetilirsiniz* yaklaşımına kendi dillerinden bir yanıt veriyorlar. Üstelik bunu da bir karşı çıkış, karşı örgütlenme gibi negatif kavramlarla değil, sadece “kendileri olarak” yapıyorlar. , “tek yasak yasaklamaktır” diyerek örgütlenen ve bugün Latin Amerika ülkelerinin çoğunda devlet politikası haline gelen, AB'nin özel fonlarla Ar-Ge projeleri başlattığı özgür yazılım hareketi, yeni toplumsal hareketler açısından verimli bir çalışmaya konu olabilir.

Hardt ve Negri'nin halk, sınıf, gerilla gibi alışıl gelmiş direniş ve direnişçi profilinin dışında, küreselleşmenin direniş profilini çıkarmaya çalışırken ulaştıkları çokluk kavramı şu anahtar cümleyle tanımlanıyor: *aslolan direniştir*. Bambaşka bir bağlamda “aslolan hayattır” demiş ya Nazım, sanki bu deyiş de onu anımsatıyor; aslolan hayatın ta kendisidir;

hayatın ta kendisi direniştir; direniş hayatın ta kendisidir...

Hardt ve Negri'nin halk, sınıf, gerilla gibi alışıl gelmiş direniş ve direnişçi profilinin dışında, küreselleşmenin direniş profilini çıkarmaya çalışırken ulaştıkları çokluk kavramı şu anahtar cümleyle tanımlanıyor: *aslolan direniştir*. Bambaşka bir bağlamda “aslolan hayattır” demiş ya Nazım, sanki bu deyiş de onu anımsatıyor; aslolan hayatın ta kendisidir; hayatın ta kendisi direniştir; direniş hayatın ta kendisidir... Yani yaşam koşullarımız direniş biçimlerimizi belirliyor bu durumda, ve direnişlerimiz de yaşam koşullarımızı... Bütün bu süreçlerde vazgeçemediğimiz tek şey demokrasi üzerine düşünmek; üstelik sadece yaşam koşullarımızın değil, direniş biçimlerimizin de demokratikliğini sorgulayarak düşünmek...

* Michael Hardt - Antonio Negri, Çokluk-İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi, Ayrıntı Yayınları, 2004

** Linux, bir bilgisayarların olmazsa olmazı olan işletim sistemlerinden biridir. Bu ürün geliştirilene kadar GNU projesi ve hareketi ürettiklerini taşınabilir sistemlere aktaramıyorlardı. Bu ürün en önemli eksiği tamamladı ve PC üzerinde artık bir özgür yazılım ürünü olan Linux işletim sistemi çalışıyordu. GNU projesinin diğer tüm ürünleri de kendilerini Linux üzerinde çalışır hale getirmekte gecikmediler. Bugün 100 bin üzerinde yazılım Linux üzerinde çalışıyor.